

// Український історик. – 1975. – № 2. – С. 258-264.

⁹ Витанович І. Уваги до методології і історіографії М. Грушевського // Український історик. – 1966. – № 1-2. – С. 32-51.

¹⁰ Герич Ю. До бібліографії М. Грушевського // Український історик. – 1972. – № 1-2. – С. 66-84.

¹¹ Жуковський А. М. Грушевський і журнал “Україна” // Український історик. – 1986. – № 1-2. – С. 5-30.

¹² Прицак О. Із нагоди столітнього ювілею історика // Листи до приятелів. – 1966. – Ч. 157-159 – Кн. 5-7. – С. 3.

¹³ Прицак О. Із нагоди столітнього ювілею історика // Листи до приятелів. – 1966. – Ч. 157-159 – Кн. 5-7. – С. 3.

¹⁴ Винар Л. Думки з приводу 50-х роковин смерті М. Грушевського // Український історик. – 1984. – № 1-4. – С. 10.

¹⁵ Приймак Т. Михайло Грушевський: політика національної культури // Всесвіт. – 1991. – № 4. – С. 179-190.

¹⁶ Там само. – С. 180.

¹⁷ Приймак Т. Конституційний проект М. Грушевського з 1905 року // Український історик. – 1985. – № 1-4. – С. 45.

¹⁸ Будурович Б. М. Грушевський в оцінці західноєвропейської та американської історіографії // Визвольний шлях. – Лондон, 1967. – № 2 – С.178-181.

¹⁹ Там само.

²⁰ Armstrong. Ukraine nationalism. Second edition. – Colorado, 1971. – Р. 10.

²¹ Карр Э. История Советской России. – М.: Прогресс, 1990. – Т. 1. – С. 239.

Любов Корнійчук

Національний університет “Острозька академія”

Острог

ВИСВІТЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ УСТАНОВ У ФРАНЦІЇ В НАУКОВОМУ ДОРОБКУ А. ЖУКОВСЬКОГО

В повоєнний час українцями, що з різних причин були змушені покинути Батьківщину було утворено ряд наукових установ та організацій за кордоном: зокрема, Наукове товариство імені Шевченка (далі – НТШ), Українська вільна академія наук, Українське історичне товариство (далі – УІТ) та ін. Діяльність цих організацій була досить різноплановою і багатогранною, охоплювала як організацію конференцій та виставок, так і дослідження окремих ділянок історії, а також видання праць різної тематики. Такі наукові інституції консолідували навколо себе багатьох українських науковців, перед якими стояло чимало завдань, але одним з головних було завдання ознайомлення з іс-

торією України світової громадськості.

Значну увагу історії виникнення, становлення та функціонування окремих товариств та установ приділив в своїх працях історик, голова НТШ в Європі Аркадій Іларіонович Жуковський. На даний час діяльність та наукова творчість дослідника є фактично не вивченою, наявні лише окремі публікації, що висвітлюють його життєвий шлях. Серед таких публікацій варто виділити статтю Л. Винара та А. Атаманенко “Академік Аркадій Жуковський: історик і енциклопедист”, в якій здійснено найповніший виклад біографії А. Жуковського, а також подано стислий аналіз основних напрямків його діяльності. Окремі відомості про життя історика є також у бібліографії його праць, укладеній О. Кучеруком. Що ж стосується аналізу наукового доробку вченого, то в матеріалах, опрацьованих і опублікованих в журналі “Український історик” Ю. Макарем та О. Добржанським міститься стислий аналіз роботи Аркадія Іларіоновича як дослідника історії Буковини, зокрема, характеризуються розділи книги “Буковина. Її минуле і сучасне”, написані науковцем. Однак в жодній із вказаних праць не приділено належної уваги аналізу досліджень з історії українських наукових установ за кордоном. Недостатнє вивчення проблеми і значення його праць для української історіографії визначають актуальність дослідження. Відтак мета даної статті полягає у здійсненні аналізу праць А. Жуковського, присвячених діяльності українських установ у Франції.

Важливі аспекти діяльності НТШ в Європі, Української бібліотеки імені Симона Петлюри в Парижі та Українського академічного товариства в Парижі (далі – УАТ) висвітлені в таких працях вченого як “Нарис історії Наукового товариства імені Шевченка в Європі”, “Наукове товариство імені Шевченка у своє 115-ліття”, “Наукове товариство імені Шевченка у своє 115-ліття. Континуїтет і осучаснення”, “Прошли XVI Загальні збори НТШ на Західну Європу”, а також в двох статтях в “Українському археографічному щорічнику” та “Віснику НТШ” (обидві надруковані під назвою “Українська Бібліотека імені Симона Петлюри в Парижі”) та в англomовній статті в “Harvard Ukrainian Studies”¹. Українському академічному товариству присвячена стаття в збірнику на пошану Олександра Шульгина.

Чільне місце в дослідженнях А. Жуковського посідають праці, присвячені НТШ в Європі. Увага до діяльності цього Товариства насамперед пояснюється тим, що вчений безпосередньо причетний до реалізації багатьох проектів Установи, знайомий з труднощами на шляху до їх реалізації, адже є багатолітнім головою НТШ. В статтях “Наукове товариство імені Шевченка у своє 115-ліття” та “Наукове товариство імені Шевченка у своє 115-ліття. Континуїтет і осучаснення” автор головну увагу приділяє огляду історії виникнення Товариства, а також основним напрямком його праці визначає видавничу сферу, акцентуючи увагу на виданні “Енциклопедії українознавства”. Дослідник перераховує і подає стислу характеристику всіх видань, що з’явилися

протягом 1983 – 1988 рр. В названих публікаціях подано загальний аналіз здобутків Товариства станом на 1988 р., вказано подальші плани діяльності. Зокрема, мова йде про видання “Енциклопедії України” французькою і німецькими мовами, однак цей проект залишається нереалізованим. Аркадій Іларіонович вказує на потребу видання “Енциклопедичного словника України”. Необхідність такого видання дослідник мотивує тим, що після довголітньої діяльності НТШ в Європі під керівництвом В. Кубійовича і його співробітників, які свою наукову діяльність почали ще в Україні, наступив новий період, діячі якого формувались вже в діаспорі і мають дещо інший підхід і методи праці ніж їхні попередники, їхня увага звернена на наукові потреби сучасної України і для осучаснення “Енциклопедії українознавства” необхідне нове видання². Як відомо, нині видано шість томів під назвою “Енциклопедія сучасної України”, а не “Енциклопедичний словник України”. Варто зазначити, що період діяльності НТШ в Європі під керівництвом В. Кубійовича А. Жуковський називає “періодом Кубійовича”³ і відзначає його вагомую роль у налагодженні ефективного функціонування Товариства.

В статті “Пройшли XVI Загальні збори НТШ на Західну Європу”⁴ Аркадій Іларіонович аналізує діяльність Товариства за 1997 – 2000 рр. і вказує на основні проблеми, з якими доводилось стикатись під час роботи. Зокрема, найгострішими проблемами автор статті вважає зменшення числа працівників у сарсельському осередку та фінансові труднощі⁵. Серед найбільших досягнень Товариства за даний період, крім енциклопедичної діяльності, А. Жуковський називає налагодження ділової співпраці з Львівським та Чернівецьким університетами, а також з Інститутом релігієзнавства при Інституті філософії НАН України. Як і у вище названих публікаціях в даній статті автор основну увагу приділяє висвітленню видавничої діяльності Товариства, оскільки саме цей напрям праці вважає найуспішнішим.

В цілому названі статті розкривають лише окремі аспекти діяльності НТШ в Європі, а цілісну історію Товариства Аркадій Іларіонович подав у своїй монографії “Нарис історії Наукового товариства імені Шевченка в Європі”⁶, яка побачила світ в 2000 р. Варто зазначити, що певні аспекти діяльності Товариства висвітлені також в спогадах та працях В. Кубійовича, зокрема, в працях “Наукове товариство ім. Шевченка у 1939 – 1952 рр.”⁷, “В 10-ліття відновлення діяльності Наукового товариства імені Шевченка (1947 – 1957 рр.)”⁸, в статтях Д. Струка “НТШ і Encyclopedia of Ukraine”⁹, І. Кошелівця “Наукове товариство імені Шевченка сьогодні”¹⁰ та В. Янева “Нарис співдії НТШ і УВУ в екзилі”¹¹. Однак, наприклад, у працях В. Кубійовича основна увага приділена головному проекту сарсельського осередку – “Енциклопедії українознавства”, а В. Янів, який багато свого часу присвятив роботі в Українському вільному університеті (далі – УВУ) і був його ректором, звертав увагу на співпрацю НТШ і

УВУ. Відтак А. Жуковський прагнув здійснити повний виклад історії Товариства на основі архівних матеріалів, періодичних видань та ін.

Виклад матеріалу в праці фактично здійснений за схемою, що передбачає виділення окремих етапів та напрямків діяльності Товариства, подання їх детальної характеристики, а також аналіз видавничого напрямку праці. За подібними схемами здійснені дослідження діяльності осередків НТШ в інших країнах, наприклад, в праці П. Саварина “Діяльність осередку НТШ в західній Канаді (1955 – 1985)”, Л. Рудницького “НТШ у США й науковий світ Заходу: спроба аналізу”, Я. Падоха “Промотор української науки”¹², а також в брошурі “Наукове товариство імені Шевченка у ЗДА”.

А. Жуковський виділяє п'ятнадцять етапів діяльності НТШ в Європі відповідно до проміжків між зборами Товариства: 1) 23.03.1952 – 27.03.1955 рр.; 2) 27.03.1955 – 12.04.1959 рр.; 3) 12.04.1959 – 15.12.1963 рр.; 4) 15.12.1963 – 26.06.1966 рр.; 5) 26.06.1966 – 6.07.1968 рр.; 6) 6.07.1968 – 2.10.1971 рр.; 7) 2.10.1971 – 26.10.1974 рр.; 8) 26.10.1974 – 17.12.1977 рр.; 9) 17.12.1977 – 2.05.1981 рр.; 10) 2.05.1981 – 23.06.1984 рр.; 11) 23.06.1984 – 25.04.1987 рр.; 12) 25.04.1987 – 7.10.1990 рр.; 13) 7.10.1990 – 28.05.1994 рр.; 14) 28.05.1994 – 17.05.1997 рр.; 15) 17.05.1997 – поч. 2000 рр. Олег Романів (голова НТШ у Львові) вважав запропонований вченим поділ історії НТШ дещо формальним, а вичерпними вважав три періоди: 1947 – 1952 рр., 1952 – 1985 рр., 1985 – 2000 рр. Кожен з даних періодів був знаковим, адже на першому відбувалось становлення, на другому – найбільший розквіт діяльності під керівництвом В. Кубійовича і на третьому – переорієнтація діяльності відповідно до потреб материкової України. Свою періодизацію історії Товариства до 1952 р. запропонував В. Кубійович. Він виділив наступні етапи: 1946 – 1947 р., відновлення НТШ у 1947 р., квітень 1947 р. – I пол. 1949 р., I пол. 1949 р. – 1952 р.¹³ В основу його періодизації лягли найбільш переломні моменти в історії Товариства, наприклад, утворення нових осередків, зокрема, 1949 р. в Канаді чи перенесення НТШ з Мюнхена до Сарселю в 1951 р. і відповідно згаваними та іншими ключовими подіями пов'язувалось і виникнення нових проблем та потреби переорієнтації праці.

Аркадій Іларіонович подає також періодизацію історії НТШ від його заснування у Львові і тут виділяє п'ять періодів: 1873 – 1892 рр., 1893 – 1914 рр., 1914 – 1939 рр., 1940 – 1947 рр., 1947 – 2000 рр.¹⁴ Виділення даних періодів зумовлене змінами статусу і місця розташування Товариства, наприклад, рубіжний 1893 р. – це рік перетворення Товариства в наукове, 1947 р. – рік відновлення діяльності Установи в Мюнхені тощо.

Варто зазначити, що О. Романів виокремлює притаманні лише НТШ в Європі “харизматичні здобутки”¹⁵, які виділяють його серед інших центрів Товариства у світі. До таких здобутків вчений відносить відновлення серійних видань (“Записок НТШ” та “Хроніки НТШ”),

видання “Енциклопедії українознавства”¹⁶. Особливостями Товариства він вважає те, що всі кошти, потрібні для функціонування осередку, забезпечували своєю місіонерською діяльністю серед українців в діаспорі самі члени, а також проведення чіткої інформаційної роботи, яка виявилась у випуску інформаційних бюлетенів – “Вістей НТШ в Європі” та “Вістей із Сарселю”¹⁷. А. Жуковський вказав О. Романівом форму забезпечення Товариства вважає однією з основних проблем в діяльності Установи, а проведенню інформаційної роботи та виданню енциклопедії приділяє значну увагу в названій вище праці.

Серед основних напрямків діяльності Товариства на всіх етапах існування А. Жуковський виділяє наступні:

- підготовка та проведення конференцій різної тематики;
- освітньо-культурна робота в окремих осередках “скупчення української еміграції”¹⁸;
- видання монографічних досліджень членів Товариства;
- налагодження зв'язків з іншими установами як в діаспорі, так і в Україні;
- видання “Енциклопедії українознавства”;
- організація виставок книг;
- забезпечення функціонування бібліотеки НТШ.

Звертає увагу дослідник і на суперечності між Головною радою НТШ, утвореною після того як більшість членів Товариства покинули Мюнхен і з 1947 по 1952 рр. творили його представництва у світі, та з НТШ в Європі в особі В. Кубійовича. Суперечності в основному пов'язувались з необхідністю створення наглядового органу за діяльністю по виданню “Енциклопедії українознавства”, а з цим відповідно не погоджувався В. Кубійович та інші члени НТШ в Європі. Тоді відбувся ще один конфлікт, коли на поч. 1970-х з ініціативи одного з членів Товариства Матвія Стахіва була утворена Секція історії України, що фактично означало розкол Історично-філософської секції. Однак така ситуація тривала недовго і офіційно в 1988 р. оголошено про припинення діяльності новоутвореної секції. Нормальні стосунки НТШ в Європі і Головної ради, а відтак і НТШ в США налагодились в період, коли в 1982 р. посаду президента Головної ради зайняв Я. Падох¹⁹. Зрозуміло, що не міг оминати увагою Аркадій Іларіонович головний видавничий проєкт НТШ – “Енциклопедію українознавства”, а також “Енциклопедію сучасної України”. Проблемам і завданням, що поставали в ході праці над даними виданнями дослідник присвятив окремий розділ своєї праці. Вчений охарактеризував основні складнощі в роботі над виданням енциклопедії, що були в основному пов'язані з необхідністю редагування великої кількості статей, а до редколегії входило лише кілька постійних членів і фактично весь тягар роботи на початкових етапах ліг на її головного редактора Володимира Кубійовича. Також вчений позитивно оцінив організацію конференцій з метою популяризації енциклопедії. Серед інших видавничих проєктів Това-

риства історик перераховує всі книжкові видання, а також наголошує на важливій інформаційній ролі офіційного органу НТШ в Європі під назвою “Вісті НТШ в Європі”. Вони виходили з 1952 р. і подавали офіційні повідомлення, звіти, інформацію про конференції, зустрічі тощо²⁰. Також вказує на той факт, що цінним джерелом до історії Товариства є “Вісті із Сарселю”, що виходили з 1963 до 1988 р. і містили інформацію про видавничу та наукову діяльність НТШ в Європі.

Серед основних проблем, що поставали перед Установою дослідник виділяє, окрім звичайно фінансової, малу кількість членів Товариства. З іншого боку таку ситуацію він пояснює тим, що до Установи приймали лише тих людей, що мали відношення до науки, бо першочерговим завданням буда наукова праця, а також вагомим у такій ситуації було те, що члени Товариства проживали в різних країнах²¹. Але не зважаючи на всі об'єктивні чи суб'єктивні причини, що ускладнювали діяльність Установи, НТШ в Європі, на думку вченого, в повній мірі здійснило завдання проведення наукової та видавничої діяльності і в історію української науки увійде перш за все завдяки виданню “Енциклопедії українознавства”²².

Окреме місце в творчості А. Жуковського займає дослідження діяльності Української бібліотеки імені С. Петлюри в Парижі. На даний час вже опубліковано два монографічні дослідження з даної проблематики, зокрема, це праця В. Михальчука “Українська Бібліотека ім. Симона Петлюри в Парижі. Заснування, розвиток, діяльність (1926 – 1998)”, а також праця Я. Йосипишин та М. Палієнко “Українська бібліотека імені Симона Петлюри в Парижі в світлі джерел та спогадів”. В названих студіях здійснено докладний виклад історії бібліотеки, проаналізовано її зв'язки з науковими установами в Україні, в праці В. Михальчука подано біографії всіх голів Раби бібліотеки і директорів. Статті А. Жуковського були одними з перших спроб викладу її загальної історії. Зокрема, в публікаціях у “Віснику НТШ”²³ та “Українському археографічному щорічнику”²⁴ під назвою “Українська бібліотека імені Симона Петлюри в Парижі” Аркадій Жуковський подав загальний огляд історії бібліотеки від заснування і до початку 1990-х. Особливу увагу дослідник звернув на історію заснування бібліотеки, а також на труднощі в її діяльності, що були пов'язані з Другою світовою війною. Найважливішим досягненням в діяльності бібліотеки автор вважає те, що вона стала культурним осередком української еміграції у Франції²⁵.

Детальніший аналіз діяльності бібліотеки подано в статті А. Жуковського “The Symon Petliura Ukrainian Library”²⁶. Автор виділяє наступні періоди діяльності бібліотеки: 1) 1926 – 1929 рр. – період становлення; 2) 1929 – 1940 рр. – період розширення; 3) 1940 – 1944 рр. – період діяльності під час німецької окупації; 4) 1948 – 1958 рр. – післявоєнний період; 5) 1958 – 1987 рр. – період розширення бібліотечної роботи. Дослідник називає основні функції бібліотеки –

сприяння здійсненню досліджень на українознавчу тематику та студій, присвячених українсько-французьким зв'язкам, переклад французькою мовою україномовних праць, публікація періодичних і неперіодичних видань²⁷. Вагомою, на думку вченого, є організація і проведення конференцій, а також лекції на історичну, літературознавчу та соціологічну тематику на базі бібліотеки. Попри труднощі, що поставали перед бібліотекою в ході її функціонування і були пов'язані з необхідністю покращення умов зберігання книг, потребою фінансування та ін., завдяки самовідданій праці колективу бібліотеки вдалось налагодити ще одну досить важливу, на думку дослідника, сферу діяльності – видавничу. А. Жуковський, крім характеристики особливостей видання “Інформаційного бюлетеня” (видавався з 1959 р.), подає стисло характеристику і перелік інших видань. Таким чином, при висвітленні діяльності Української бібліотеки імені Симона Петлюри в Парижі як і при висвітленні діяльності НТШ в Європі дослідник головну увагу приділяє видавничій діяльності установ, а відтак можна припустити, що добре організована видавнича робота установ для вченого є свідченням ефективної роботи самих установ.

Варто зазначити, що А. Жуковський окреме дослідження присвятив діяльності Українського академічного товариства в Парижі. Вчений виділив три етапи діяльності Установи: 1946 – 1951 рр. – пробний період; 1951 – 1959 рр. – період розквіту; 1960 – 1969 – період закріплення і цілеспрямованості. В основу періодизації покладено зміну напрямків діяльності Товариства. Зокрема, основними завданнями Товариства в період 1946 – 1951 рр. було надання допомоги студентам та членам самого УАТ, а також організація культурної діяльності у формі наукових доповідей²⁸. Другий період діяльності, на думку вченого, був найбільш палідним, що вчений пов'язує з перенесенням в 1951 р. осередку НТШ до Сарселю і відповідно з початком співпраці між двома товариствами, яка в основному полягала у залученні членів НТШ до наукових диспутів в УАТ. Помітною датою в діяльності Товариства, на думку А. Жуковського, був 1954 р., коли з ініціативи П. Шумовського при Товаристві створено Літературно-мистецький клуб²⁹. Свого роду переломним роком в історії УАТ став 1960 р., коли помер багатолітній голова Товариства О. Шульгин і новим головою обрано А. Вирсту. Після цих подій, щоб популяризувати діяльність УАТ новою формою праці обрано обговорення особливо актуальних на той час питань, наприклад, стану політичного та економічного життя в Україні, проблеми екуменічної діяльності церкви тощо³⁰.

А. Жуковський вважав, що основною особливістю діяльності установи був постійний пошук нових шляхів розвитку і в кінцевому результаті основним в діяльності стало виголошення та обговорення наукових доповідей, а також читання літературно-мистецьких творів³¹. Докладний список доповідей та важливих подій Товариства і Літературно-мистецького клубу дослідник також подає у своїй статті.

Вчений здійснює огляд структури УАТ і виділяє такі структурні підрозділи як Генеральний секретаріат, Управу та Контрольну комісію³². А. Жуковський вказує на відсутність праць з історії УАТ і зазначає, що фактично її прослідкувати можна лише з єдиного видання Товариства – “Бюлетеня Українського академічного товариства в Парижі”, який вийшов в 1958 р. за редакцією В. Маркуся і в ньому подано огляд діяльності УАТ за 1946 – 1958 рр.³³ Аркадій Іларіонович схвально оцінює ініціативу УАТ щодо створення франко-українського товариства для зміцнення бази творчої співпраці з французькою спільнотою³⁴. Однак це завдання не було здійснено і співпраця з французькою спільнотою здійснювалась в рамках окремих контактів наукових і культурних товариств, а також через Посольство України у Франції.

В цілому історія діяльності українських установ була одним з провідних напрямків в науковому доробку А.І. Жуковського. Зокрема, він досліджував діяльність НТШ в Європі, УАТ в Парижі та Української бібліотеки імені Симона Петлюри в Парижі. Найґрунтовніше вчений дослідив історію НТШ в Європі, оскільки дане Товариство було його основним місцем роботи і він мав безпосередній доступ до джерел, а також був організатором значної кількості проектів Товариства. Синтетичний виклад історії НТШ в Європі подано в праці дослідника “Нарис історії НТШ в Європі”. Досить ґрунтовні дослідження, які, проте, не вилились у синтетичну працю, вчений присвятив Українській бібліотеці імені Симона Петлюри в Парижі та Українському академічному товариству, що розкривають основні аспекти діяльності цих установ. Загалом, здійснюючи виклад історії установ, Аркадій Жуковський подавав періодизацію, характеристику структури, основні напрямки діяльності та труднощі їх роботи. Дослідник особливо акцентував увагу на видавничій сфері праці та на організації співпраці з іншими науковими установами, а також підкреслював внесок того чи іншого товариства у налагодження франко-українських наукових і культурних зв'язків. Важливим є той факт, що А. Жуковський прослідкував основні аспекти співпраці НТШ в Європі та УАТ, а також НТШ в Європі та Української бібліотеки імені Симона Петлюри в Парижі. В загальному всі вище охарактеризовані праці є певною мірою й цінними інформативними джерелами з діяльності НТШ, УАТ та Української бібліотеки імені Симона Петлюри в Парижі, оскільки науковець сам був членом цих установ і мав змогу не лише опрацювати значний масив джерел, які розкривають їх діяльність, а і безпосередньо “творити” їх історію. Зважаючи на останній факт окремі праці дослідника почасти мають характер спогадів, а це, з одного боку, вимагає критичного підходу до них, а з іншого боку, вони є більш інформативними, особливо при висвітленні проблемних моментів, наприклад, пов'язаних з спірними моментами у відносинах НТШ і Головної ради тощо.

Примітки:

- ¹ Винар Л., Атаманенко А. Академік Аркадій Жуковський: історик і енциклопедист // Український історик. – 2003. – № 1-5 (156-160). – С. 397-408.
- ² Аркадій Жуковський. Бібліографія (До 75-річчя від дня народження) / Упор. О. Кучерук. – К., 1997. – 27 с.
- ³ Макар Ю., Добржанський О. Патріарх українського буковинознавства // Український історик. – 1998. – № 1-4 (136-139). – С. 151-156.
- ⁴ Жуковський А. Нарис історії Наукового товариства ім. Шевченка в Європі. – К., 2000. – 139 с.
- ⁵ Жуковський А. Наукове товариство імені Шевченка у своє 115-ліття // Український історик. – 1988. – № 1-4 (97-100). – С. 218-221.
- ⁶ Жуковський А. Наукове товариство імені Шевченка у своє 115-ліття. Континюїтет і осучаснення // Вісті із Сарселю. – Париж; Мюнхен, 1988. – Вересень. – Ч. 31-32. – С. 1-5.
- ⁷ Жуковський А. Проїшли XVI Загальні збори НТШ на Західну Європу // Вісник НТШ. – Осінь 2000. – С. 10-11.
- ⁸ Жуковський А. Українська бібліотека імені Симона Петлюри в Парижі // Український археографічний щорічник. – К.: Наукова думка, 1992. – Т. 4. – С. 439-441.
- ⁹ Жуковський А. Українська бібліотека імені Симона Петлюри в Парижі // Вісник НТШ. – 1997. – Ч. 16-17. – С. 13-15.
- ¹⁰ Joukovsky A. The Symon Petliura Ukrainian Library // Harvard Ukrainian Studies. – 1990. – Vol. 14. – № 1/2. – P. 218-235.
- ¹¹ Жуковський А. Українське академічне товариство в Парижі // Збірник на пошану Олександра Шульгина (1889 – 1960). Записки НТШ // За ред. В. Янева. – Париж; Мюнхен, 1969. – Т. 186. – С. 116-139.
- ¹² Жуковський А. Наукове товариство імені Шевченка у своє 115-ліття. Континюїтет і осучаснення // Вісті із Сарселю. – Париж; Мюнхен, 1988. – Вересень. – Ч. 31-32. – С. 3.
- ¹³ Жуковський А. Наукове товариство імені Шевченка у своє 115-ліття // Український історик. – 1988. – № 1-4 (97-100). – С. 221.
- ¹⁴ Жуковський А. Проїшли XVI Загальні збори НТШ на Західну Європу // Вісник НТШ. – Осінь 2000. – С. 10-11.
- ¹⁵ Там само. – С. 10.
- ¹⁶ Там само. – С. 11.
- ¹⁷ Жуковський А. Нарис історії Наукового товариства ім. Шевченка в Європі. – К., 2000. – 139 с.
- ¹⁸ Кубійович В. Наукове товариство ім. Шевченка у 1939 – 1952 рр. // Український історик. – 1973. – 1-2 (37-38). – С. 8-42.
- ¹⁹ Кубійович В. В 10-ліття відновлення діяльності Наукового товариства імені Шевченка (1947 – 1957 рр.) // Бюлетень Головної ради наукових товариств ім. Шевченка. – Серпень 1957. – Ч. 2. – С. 4-8.
- ²⁰ Струк Д. НТШ і Encyclopedia of Ukraine // Від Наукового товариства ім. Шевченка до Українського вільного університету: Міжнародна

наукова конференція: Пряшів, Свидник, 12-15 червня 1991 р. – Київ; Львів; Пряшів; Мюнхен; Париж; Нью-Йорк; Торонто; Сідней, 1992. – С. 200-204.

²¹ Кошелівець І. Наукове товариства імені Шевченка сьогодні // Вісті із Сарселю. – Париж; Мюнхен, 1987. – Ч. 29-30. – С. 8-12.

²² Янів В. Нарис співдії НТШ і УВУ в екзилі // Від Наукового товариства ім. Шевченка до Українського вільного університету: Міжнародна наукова конференція: Пряшів, Свидник, 12-15 червня 1991 р. – Київ; Львів; Пряшів; Мюнхен; Париж; Нью-Йорк; Торонто; Сідней, 1992. – С. 177-199.

²³ Саварин П. Діяльність осередку НТШ в Західній Канаді (1955 – 1985) // Західньоканадський збірник / Упор. Яр Славутич. – Едмонтон, 1998. – Ч. 3. – С. 311-316.

²⁴ Рудницький Л. НТШ у США й науковий світ Заходу: спроба аналізу // Від Наукового товариства ім. Шевченка до Українського вільного університету: Міжнародна наукова конференція: Пряшів, Свидник, 12-15 червня 1991 р. – Київ; Львів; Пряшів; Мюнхен; Париж; Нью-Йорк; Торонто; Сідней, 1992. – С. 149-156.

²⁵ Падох Я. Незнищиме товариство: до 110-річчя НТШ. – Нью-Йорк, 1983. – 20 с.

²⁶ Наукове товариство ім. Шевченка у ЗДА. – Нью Йорк, 1960. – 29 с.

²⁷ Жуковський А. Нарис історії Наукового товариства ім. Шевченка в Європі. – К., 2000. – С. 5-6.

²⁸ Кубійович В. Наукове товариство ім. Шевченка у 1939 – 1952 рр. // Український історик. – 1973. – 1-2 (37-38). – С. 9.

²⁹ Жуковський А. Нарис історії Наукового товариства ім. Шевченка в Європі. – К., 2000. – С. 8-10.

³⁰ Там само. – С. 3.

³¹ Там само.

³² Там само. – С. 4.

³³ Там само. – С. 12.

³⁴ Там само. – С. 17.

³⁵ Там само. – С. 57.

³⁶ Там само. – С. 82.

³⁷ Там само. – С. 86.

³⁸ Там само. – С. 98.

³⁹ Там само. – С. 100.

⁴⁰ Михальчук В. Українська бібліотека ім. Симона Петлюри в Парижі. Заснування, розвиток, діяльність (1926 – 1998). – К., 1999. – 654 с.

⁴¹ Йосипишин Я., Палієнко М. Українська бібліотека імені Симона Петлюри в Парижі в світлі джерел та спогадів. – К; Париж, 2006. – 123 с.

⁴² Жуковський А. Українська бібліотека імені Симона Петлюри в Парижі // Вісник НТШ. – 1997. – Ч. 16-17. – С. 13-15.